

SEREZ 3872 NOLU EDVAR YAZMASININ SİSTEMATİK MÜZİKOLOJİ YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

Recep USLU*

Öz

“Serez 3872 Adıyla anılan edvarın Sistematik Müzikoloji Yöntemiyle incelenmesi” başlıklı bu makalede, Süleymaniye Kütüphanesi, Serez bölümü, no. 3872/2 noda bulunan müzikle ilgili edvarın sistematik müzikoloji yöntemiyle analizi ve Osmanlıcadan Modern Türkçeye çevirisi yapılacaktır. Bugün Serez Yunanistan sınırları içindedir. Osmanlı-Serez’inden toplanan yazmalar, 1925’te İstanbul Süleymaniye Kütüphanesine teslim edilmiş ve orada “Serez” adlı bölümde hizmete sunulmuştur. Bugüne kadar Serez 3872 nolu edvar yazmasının incelenmemiş olduğu tespit edilmiştir. Bu makalenin amacı bugüne kadar hiç kimsenin ilgilenmediği müzik teorisi hakkındaki yazmayı incelemek ve araştırmaktır. Yazma, bir ada sahip olmadığı için “Serez 3872” olarak anılmıştır. Ve eser, Türk müziğinin teorisi ile ilgilidir. Bu yazmada bulunan bütün bilgi makalenin bulgular kısmında yazılmıştır. Ayrıca aynı kısımda yazmanın dış tanıtımı, iç tanıtımı ve yazmanın bölümleri, yani makamlar, avazeler ve terkipler alfabetik sıra metoduyla verilmiştir. Makalenin analiz kısmında, ne zaman yazıldığı, kimin yazdığı, eserin hangi müzik dönemini temsil ettiği ve kaç tane makam içerdiği tartışılmıştır. Maalesef, yazarın kim olduğu tespit edilememiştir. Sonuçta eserin yaklaşık 1730’da yazıldığı, Yeni Sistemciler Anadolu Edvarları ekolünü temsil ettiği, 74 makam içerdiği ortaya konmuştur. Eser bugüne kadar sistematik müzikoloji metoduyla incelenmediği için, içerdiği makamlardan 7 tanesi, XXI. Yüzyıl başlarında yazılmış olan Popescu-judetz’in makam kataloğunda yer almadığı da gösterilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Müzik Makamları Tarihi, Serez 3872, Edvar, Türk Müziği Tarihi, Türk Müziği Teori Tarihi, Onsekizinci Yüzyıl Müzik Tarihi.

Abstract

In this article titled “Investigation with Systematic Musicology Methods of The Edvar Named Serez 3872”, it is analyzed of “Risale-i edvar” on music in Süleymaniye Library, Serez no. 3872/2 with systematic musicology method and translated to modern Turkish from Ottoman letter. Today Serez is a city in Greece. Collected much many manuscripts in this Ottoman city were given to Istanbul Suleymaniye Library in 1925 and it is chapter named “Serez” in it. Since today it has not investigated this “edvar” manuscript in Serez no. 3872/2. This article was aimed to study and investigate this manuscript on music theory because nobody was interested in it before. It was named “Serez 3872” in title of article because this manuscript has not a name. And it is on the theory of Turkish music. It was written all knowledge in this manuscript in results chapter of this article. Also It was given “external critic” and “internal critic”, and “chapters of manuscript” that’s mean makams and avazes and terkips with alphabetic order method in results chapter. In the analysis chapter of this article it was discussed when it was written and it was written by who and which school of music periods it was represented us and how many makams it was mentioned. Unfortunately it was not find who was written. In conclusion it was presented that it was written in 1730 and represented the school of “New Systematist Anatolian Edvars” and it was mentioned 74 makams in it. Some of them, almost seven makams, it was not written in The Catalogue of Makams by Popescu-judetz in the early of XXIth century, as it was not investigated with systematic method this manuscript since today.

Keywords: History of Music Makams, Serez 3872, Edvar, History of Turkish Music, History of Turkish Music Theory, Music History of Eighteen Century.

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Müzikoloji Bölümü, recepuslu@yahoo.com

GİRİŞ

Osmanlı devletinin kuruluşundan yaklaşık 100 sene sonra müzikle ilgili kitaplar yazılmaya başlanmış, Safiyyüddin Urmevi'nin kurduğu edvar geleneği, Anadolu'ya yerleşen Türkler tarafından da benimsenmeye başlanmıştı. Bunun ilk örneğini Yusuf Kırşehirli, 1410'a tarihlenen müzik eseri ile ortaya koymuştur. Onun yaptığı sistemci ekoldeki değişiklikler yeni bir ekolün habercisiydi. Daha sonraki yüzyıllarda yazılan pek çok Türkçe edvar, öncelikle Yusuf Kırşehirli edvarıyla karşılaştırılır. Böylece yeni edvar yazarının takip ettiği ekol belirlenir. Hemen ardından diğer Anadolu Edvarları yazarlarıyla karşılaştırılır ve eserin diğer Anadolu edvar yazarları içindeki tarihi konumu tespit edilir.

Bu makale bir edvar incelemesi olup İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi, Serez, nr. 3872/2'de bulunan edvar yazmasındaki müzik ve makam bilgilerini ele almayı amaçlamaktadır. O. Akdoğu, S. Ergan tarafından hazırlanan bibliyografya taramalarında bu edvar üzerinde herhangi bir araştırma yapıldığı tespit edilememiştir. Bazı bibliyografyalarda "Risale-i Musiki", "Musiki Makamatı Hakkında" gibi adlandırmalarla kaydedildiği görülmüş (Uslu, 2016: 76) ise de edvarın henüz akademik anlamda sistematik müzikoloji yöntemiyle incelenmediği anlaşılmaktadır.

Serez, nr. 3872 nolu yazma edvarın açıkça belirtilen bir adı, yazarı ve yazım tarihi yoktur. Makalede edvarın, aktardığı makam bilgileri günümüz müzikolojisine taşınacak, Türk müziği tarihindeki yerini belirlemek için yazım tarihiyle ilgili analizler ve değerlendirmeler yapılacaktır.

Türkçe edvarların sistematik müzikoloji yöntemiyle incelenmesi müzik tarihimizi doğru değerlendirmek için yararlı olduğu ortaya konulduktan sonra yaygın olarak tercih edilen bir metot olmuştur, bu makalede aynı yöntem uygulanacaktır. İlk bakışta XV. Yüzyıl Yeni Sistemciler Anadolu Edvarları (Uslu, 2015: 105) ekolünün kurucusu olan Kırşehirli edvarına benzerliğinden dolayı aynı metin olup olmadığı, aynı ekolden olup olmadığını anlamak için karşılaştırma yapılacaktır. Yine içinde bulunduğu Anadolu edvarlarından belli başlıları ile karşılaştırma yapılacak ve hangi eserden etkilendiğini tespit etmeğe ve edvarın tarihlendirilmesine çalışılacaktır. Popescu-judetzi'nin XXI. Yüzyıl başlarında ortaya koyduğu makam kataloğu ile karşılaştırması sonucu, onun listesinde olmayanları belirttik, böylece elde ettiğimiz edvar bilgilerinin değerini ve sistematik müzikolojinin önemini ortaya koyacağı için gerekli gördük.

BULGULAR

Serez bilindiği üzere bugün Yunanistan sınırları içindedir. 1913 Balkan Savaşları öncesinde başlayan kundaklamalar sırasında şehirde birçok yangın çıkmıştı. Bu yangınlardan kurtarılan yazmalar, 1923'te şehir Yunanistan'a terk edilmeden önce toplanmış olması gerekir. Camilerden ve kütüphanelerden toplanan kitapların 1925'te Süleymaniye Kütüphanesine getirildiği belirtilmektedir. Bu kitapların 1810'u yazma ve 2489'u matbu olmak üzere toplam 4299 kitap Süleymaniye Kütüphanesinde "Serez" adı verilen bölümdedir. İncelenecek olan edvar Serez bölümü yazmalarından biridir.

1-Yazmanın Dış Tanıtımı: Edvar, müzikle ilgili olmayan Arapça bir yazma kitabının sonunda yer almaktadır. Edvar Türkçedir. Toplam 2 varaktan, yani 4 sayfadan oluşan bu edvarda metin başlığından sonra makamlar, avazeler ve terkiplerin adları sıralanmış, devam eden satırlarda terkip tanımları verilmektedir.

2-Yazmanın İç Tanıtımı: Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 3872/2, vr. 34b-36a arasındaki edvarın doğrudan 12 makam, 7 avaze ve terkiplerle başladığı görülmektedir. Eserde usul bilgisine veya başka bilgilere yer verilmemiştir.

3-Edvarın başlığı: “Fî ilmi'l- makamât ve hüve'l- musika” (Serez, 1730: 34b). Sonunda yer alan ifade: “Temmet ihtiyaratü'l- edvar” (Serez, 1730: 36a).

4-Edvarın Bölümleri: Edvarın bölümleri makamlar, avazeler ve terkiplerden oluşmaktadır.

Makamlar: “Makamât: Rast, uşşak, neva, buselik, kuçek, irak, büzürk, zengule, rehavi, hüseyni, ısfahan, hicaz” (Serez, 1730: 34b).

Avazeler: “geveşt, nevrüz, şehnaz, maye, selmek, gerdaniye, hisar” (Serez, 1730: 34b).

Terkipler: “Terkibât: bestenigar, niriz, pençgah, besteısfahan, ısfahanek, zilkeşhaveran, zirkeşide, aşiran, nigar, uzzalacem, muhalifek, hicazmuhalif, rahatülervah, nevaaşiran, irakmaye, segahmaye, uşşakmaye, rastmaye, zavil, müberka, zenzeme, nevrüzrumi, rekib, rekbinevrüz, zirefkend, nişaburek, sazkar, nihaventrumi, acem, nevrüzacem, gerdaniyenigar, nigarinek, gerdaniyebuselik, muhayyer, vechihüseyni, karcıgar, ruyırac, müstear, nühüft, sipihr, hüseyniacem, uzzal, nihavent, hümayun, bahrinazik, hisar, hisarek, hisareviç, türkihicaz, hicazbüzürk, çargahacem, segahacem, dügahacem, rastacem, hicazacem, sebzendersebz” (Serez, 1730: 34b).

5-Edvarda Terkip Tanımları:

Serez 3872 edvarı terkipler kısmı, “Asl-ı terkibat” diye başlamaktadır. Bestenigar ile başlar sebzendersebz ile biter. Öncelikle bu çalışma metin neşri olmadığı, ikinci olarak terkipler listesini verdiği sıra yukarıda verildiği için, bunlara ilave olarak araştırmacıların terkipleri kolayca bulabilmesi açısından bulguları alfabetik olarak dizilmiştir:

Acem, irak tamam edip niriz-i dügah karar eder. (Serez, 1730: 35b)

Acemrast, irak-ı acem gösterip ana rast anda karar eder. (Serez, 1730: 35b)

Aşiran, hüseyni ağaz edip rastta karar eder. (Serez, 1730: 35a)

Bahrinazik, hicaz yüzünden segah gösterip dügah karar eder. (Serez, 1730: 35b)

Besteısfahan, ısfahan ağaz edip segahda karar eder. (Serez, 1730: 34b)

Bestenigar, rast ağaz edip iner çargahda karar eder. (Serez, 1730: 34b)

Çargahacem, çargah ağaz edip acem karar eder. (Serez, 1730: 36a)

- Dügahacem**, dügah ağaz edip acem karar eder. (Serez, 1730: 36a)
- Gerdaniyebuselik**, gerdaniye ağaz edip buselik yüzünden rast karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Gerdaniyenigar**, gerdaniye ağaz edip anda çargah karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Hicazacem**, hicaz ağaz edip dahi acem karar eder. (Serez, 1730: 36a)
- Hicazbüyük**, hicaz gösterip anda büyük makamını tamam karar eder. (Serez, 35b)
- Hicazmuhalif**, hicaz ağaz edip karcıgar karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Hisar**, hüseyini anda segah gösterip küçük karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Hisarek**, hüseyini üstünde bir perde segah ağaz edip İsfahan yüzünden segah karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Hisareviç**, hisar gösterip tamam ana büyük makamında karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Hümayun**, zengule gösterip rehavi karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Hüseyniacem**, hüseyini andan ağaz eder anda acem karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Irakmaye**, segah-ı irak tamam gösterip anda maye karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- İsfahanek**, İsfahan ağaz edip rastta karar eder. (Serez, 1730: 34b)
- Karcıgar**, neva yüzünden çargah gösterip dügah karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Muhalifek**, nırizden segah edip uzzalin yerinden segahta karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Muhayyer**, tiz dügah ağaz edip hüseyini yüzünden anda dügah karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Müberka**, çargah ağaz edip segah karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Müstear**, uzzal ağaz edip segah karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Nevaaşiran**, neva ağaz edip karcıgar karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Nevruzacem**, nevruz[rumi] ağaz edip anda acem karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Nevruzrumi**, pençgah ağaz edip dügah karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Nigar**, acem ağaz edip rehavide karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Nigarinek**, gerdaniye ağaz edip anda çargahtan maye karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Nihavent**, hicaz göstere tamam anda hicaz karar eder. (Serez, 1730: 35b)

- Nihaventrumi**, hicaz ağaz edip ısfahan anda kuçek karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Niriz**, hicaz ağaz edip ana rast onda karar eder. (Serez, 1730: 34b)
- Nişabürek**, çargah ağaz edip döne hüseyini anda maye karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Nühüft**, muhayyer ağaz edip uzzal yüzünden hicaz karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Pençgah**, ısfahan ağaz edip rastta karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Rahatülervah**, hicaz ağaz edip irakta karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Rastmaye**, rast göstere anda maye karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Rekbinevruz**, kuçek ağaz edip düğah karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Rekib**, kuçek yüzünde çargah ağaz edip düğah karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Ruyıırak**, segah ağaz edip irak karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Sazkar**, segah ağaz edip tamam anda maye gösterip karcıgar-ı rast karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Sebzendersebz**, çargah-ı büzürk, hicaz maye, pençgah, rehavi, nühüft, uzzal cem' olur. (Serez, 1730: 36a)
- Segahacem**, segah ağaz edip acem karar eder. (Serez, 1730: 36a)
- Segahmaye**, segah gösterip tamam anda maye karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Sipihir**, muhayyer ağaz edip anda hisar yüzünden kuçek karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Türkihicaz**, hisar gösterip uzzal yüzünden hicaz karar eder. (Serez, 1730: 36a)
- Uşşakmaye**, uşşak tamam gösterip maye karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Uzzal**, hüseyini andan ağaz edip anda hicaz tamam karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Uzzalacem**, uzzal ağaz edip acemde karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Vehihüseyini**, karcıgar göstere hüseyini tamam karar eder. (Serez, 1730: 35b)
- Zavili**, segah ağaz edip düğah karar eder. (Serez, 1730: 35a)
- Zemzeme**, nevruz ağaz edip ana rehavi karar eder (Serez, 1730: 35a)
- Zilkeşhaveran**, hüseyini ağaz edip irakda karar eder. (Serez, 1730: 34b)
- Zirefkend**, büzürk andan segah gösterip maye karar eder. (Serez, 1730: 35a)

Zirkeşide, hüseyini ağaz edip rehavide karar eder. (Serez, 1730: 35a)

ANALİZ

Serez 3872 edvarının tamamı dikkate alındığında edvarın bugünün hepsine birden makam dediğimiz terkiplerin açıklamalarından oluştuğunu görüyoruz. 12 makam ve 7 avazenin adları dışında açıklamalarına yer verilmemiştir. Bunun iki sebebi vardır: ilki ekolün XV. Yüzyılda kurucusu olan Yusuf Mevlevi'nin de edvarını yazarken 12 makam, 7 avazenin açıklamasına yer vermemesi, ikinci olarak pek çok edvarda görüleceği üzere yaygınlığı genel kabul görmüş ve her kes tarafından bilindiği kabul edilen 12 makam ve 7 avazenin açıklaması yapılmamıştır. Bu Yeni Sistemciler Anadolu Edvarları ekolünde bir yazım metodudur.

Bununla beraber Analiz kısmında Serez 3872 edvarında açıkça belirtilmemiş edvarın adı, 12 makam ve 7 avazenin adlarıyla ilgili bazı açıklamalar, terkiplerin de içinde bulunduğu tam bir makamlar listesi, edvarda anılan Popescu-judetz'in makam kataloğunda bulunmayan bazı terkipler, edvarın bağlı olduğu ekol, edvarın yazım tarihi gibi problemlerin çözümüne ayrılmıştır.

1-Edvarın adı: Edvarın hemen başında yer alan “*Fî İlmi'l Makâmât Ve Hüve'l Mûsika*” (Serez, 1730: 34b) edvara ad olarak dikkat çekmektedir. Bununla birlikte “Makamlar ilmi aynı zamanda müziktir” anlamına gelen bu başlığın, kitabın bütünü içinde bir konu başlığı olması da mümkün görünmektedir. Edvarın adındaki belirsizlik ve açık bir başlığı olmaması nedeniyle kalıcı olan kütüphane bölüm ve numarasını makale başlığına taşımayı tercih etmek suretiyle aynı yazmanın başkaları tarafından tekrar incelenmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

2-Edvarda 12 Makam: Edvarda makamlar “rast, uşşak, neva, buselik, kuçek, ırak, büzürk, zengule, rehavi, hüseyini, ısfahan, hicaz”dan (Serez, 1730: 34b) ibaret olup 12 makamın sadece isimleri yazılıdır, devam eden metinde makamların açıklamaları yoktur. Listede görülen “kuçek” makamının doğrusu “zirefkendkuçek” olmakla birlikte eşanlamlı olarak XV. Yüzyıldan bu yana “kuçek” şeklinde yazıldığı da görülmektedir. Makamların tanımlarının olmaması makamların müzisyenler arasında yaygın olarak bilinmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

3-Edvarda 7 Avaze: “Avazeler: geveşt, nevrüz, şehnaz, maye, selmek, gerdaniye, hisar” (Serez, 1730: 34b) şeklinde listelenen 7 Avaze içinde “hisar”, edvarın hem avazelerinde adıyla hem de terkiplerinde tanımı yapılarak yer almaktadır, diğer avazelerin tanımları yoktur. Hisarın ayrıca terkipler içinde tanımının verilmesi uygulaması “Yeni Sistemciler Anadolu Edvarları” geleneğinde görülen bir özelliktir. İlk defa bunun örneği Bedri Dilşad'ın Yusuf Kırşehri'nin eserinden tercüme ederek şiirleştirdiği ve 1427'de yazdığı eserinde görülmektedir.

4-Edvarda Terkip Açıklamaları: Terkipler “bestenigar”la başlayıp “sebzendersebz” ile biter. Edvarda terkiplerin açıklamaları kısa, “Yeni Sistemciler Anadolu Edvarları” ekolüne uygun olarak, başlangıç perdesi, birkaç güçlü perde ve karar perdesi şeklinde tanımlanmaktadır. Tanımlamaların anlaşılmasında her hangi bir zorluk olmadığı için burada bir kısmı tekrar edilmeyecektir. Özellikle yazımdan kaynaklanan birkaç huşu metinde

düzeltilmiş ise de gerekçeleri bu kısımda açıklanacaktır. Ayrıca Popescu-judetza'ın makam kataloğu dikkate alınarak makam karşılaştırmaları yapılmıştır. Popescu-judetza'ın eserinde bu edvarı kullandığını belirtmesine rağmen makam kataloğuında bazı makamların kaynağı olarak görülememiş olması Sistematik Müzikoloji yöntemiyle edvarların incelenmesinin önemini göstermektedir. Burada araştırmacılarca kolay bulunabilmesi için sistematik müzikoloji gereği terkipler alfabetik olarak verilecektir.

Popescu-judetza'ın makam kataloğuında her makamın kaynakları verilmeye çalışılmış, kullandığı kaynakları arasında “AN5” kısaltmasıyla (Popescu-judetza, 2010: 25) görülen, ancak bazı makamların kaynakları arasında “Serez 3872” edvarı görülmemektedir. Aşağıda üzerinde açıklamar yapılan bu terkipler alfabetik sırayla verilecektir.

Acem (Serez, 1730: 35b), bu edvar kataloktaki “acem” makamı kaynakları arasında görölmez (Popescu-judetza, 2010: 97).

Acemrast (Serez, 1730: 36a), terkinin adı bazen “rastacem” şeklinde de görölür, bu edvar Popescu-judetza'ın kataloğuında “acemrast” kaynakları arasında yoktur, ancak ayrıca yer alan “rastacem” terkininin kaynakları arasında görölür, tanıma bakarsak terkinin adının doğrusu “acemrast” olmalıdır.

Aşıran (Serez, 1730: 35a) edvarda “oldur ki hüseyini ağaz ede rastta karar ede” şeklinde tanımlanmıştır, bu tanımın gösterdiği makam adı aslında “hüseyiniaşıran”dır. Bu edvar, Popescu-judetza'ın kataloğuında “aşıran”ın kaynakları arasında yoktur. Bu edvarda tarif edilen “aşıran” terkihi, “hüseyiniaşıran” makamıdır. Bu haliyle inceleme yapanlar, “Serez 3872 Edvarında” hüseyiniaşıran makamı yok hatasına düşmemelidir. Ancak bu edvar, Popescu-judetza'ın kataloğuındaki “hüseyiniaşıran”ın kaynakları arasında yoktur (Popescu-judetza, 2010: 103).

Hisarek (Serez, 1730: 35b), bu edvar, Popescu-judetza'ın kataloğuındaki “hisarek” kaynakları arasında yoktur (Popescu-judetza, 2010: 102).

Hüseyiniaşıran bk. Aşıran.

Nevaaşıran (Serez, 1730: 35a), Popescu-judetza'ın makam kataloğuında “nevaaşıran” makamı “nevayı aşıran” ve “nevi aşıran” imlalarıyla iki ayrı şekilde yazılmış olduğu görölür. Fakat her iki ayrı imla ile yazılmış makamın kaynakları arasında AN5'in olmaması Serez 3872'deki bu terkinini hatalı değerlendirmiş olduğu anlaşılmaktadır (Popescu-judetza, 2010: 107).

Nevruzrumi (Serez, 1730: 35a), Hatırladığım kadarı ile “nevruzrumi”nin XV. Yüzyıl Kırşehri edvarında olmadığı şeklinde bilgi aktarımında bulunulmuş (Uslu, 2012: 110) ise de, Popescu-judetza'ın makam kataloğuında görüleceği üzere makam Kırşehri edvarında bulunmaktadır (Popescu-judetza, 2010: 107). Makam adının sonundaki “Rumi” ilavesinin “Anadolu tarzında nevruz” anlamına geldiğini açıklamaya çalışan makalede görüleceği üzere (Uslu, 2012: 117) Kırşehri edvarından sonraki birçok edvarda da nevruzrumi tanımı tekrarlanmış, bu edvarda görüldüğu gibi XVIII. Yy sonuna kadar makam adlandırması aynı şekilde devam etmiştir.

Nigar (Serez, 1730: 35a), bu edvar, Popescu-judetiz'in katalogundaki "nigar" kaynakları arasında yoktur (Popescu-judetiz, 2010: 107).

Pençgah (Serez, 1730: 34b), Serez 3872 edvar yazmasında iki tane pençgah tanımı var gözüküyor, oysa terkipler arasında ilk görülen "pençgah" doğru olmakla birlikte, ikinci "pençgah" adının yanlış yazılmış olduğu, doğrusunun "zemzeme" olması gerektiği anlaşıldığından bu makalede düzeltilmiştir.

Sebzendersebz "oldur ki çargah-ı büzürk, hicaz maye, pençgah, rehavi, nühüft, uzzal cem' ola" (Serez, 1730: 36a) şeklinde tanımlanmıştır, bu tanım Hekimbaşı mecmuası edvarındaki sebzendersebz tanımı ile aynı olması biraz sonra yapılacak tarihlendirme konusuna yardımcı olmaktadır.

Türkihicaz (Serez, 1730: 36a), bu edvar, Popescu-judetiz'in katalogundaki "türkihicaz" kaynakları arasında yoktur (Popescu-judetiz, 2010: 113).

Uzzalacem (Serez, 1730: 35a), bu edvar, Popescu-judetiz'in katalogundaki "uzzalacem" kaynakları arasında yoktur (Popescu-judetiz, 2010: 113).

5- Yazmanın Özgünlüğü: Bu makalede ele alınan Serez 3872 edvarının başka bir edvarın kopyası/nüşhası olup olmadığını anlamak için çeşitli eserlerle karşılaştırılması yapılmıştır.

Karşılaştırmalar ve tarihlendirme için bazı tespitler: 1410'a tarihlendirilen Kırşehir'deki 12 makam ve 7 avaze isimleri ile aynıdır, fakat sırası değişik; Kırşehir'deki 4 şube adı bu eserde yoktur; Kırşehir'deki 7 avaze ile aynıdır; Terkiplerin başlangıcı aynı olmakla birlikte, nigardan sonraki terkiplerin sırası Kırşehir'deki gibi değildir. Bu durum eserin Kırşehir risalesinden kopya edilmediğini göstermektedir. Terkiplerin sırası Makami edvarı ile uyum arzetmemektedir; Terkiplerin sırası ve bazılarının açıklamaları 1650 tarihli Çengi Yusuf Dede risalesi ile uyum arzetmemektedir. 1689 tarihinde yazılmış Vahyizade Mehmet'in, kendisinin kopyaladığı Sabri Divanı nüshası sonuna yaptığı ilave olan "Risale-i Edvar"la da benzerlikleri olsa bile onun bir nüshası değildir (Popescu-judetiz'in bu edvarı 1645'te ölen şair Sabri'ye ait göstermesi hatalıdır).

Terkiplerin sırası 1725 yıllarına tarihlendirilen Ruhperver'den ve Kadızade edvarına benzemediği için bu iki edvardan kopya edilmemiştir. 1757'den sonrasına tarihli Hekimbaşı güfte mecmuasının sonunda yer alan edvar bilgilerindeki terkiplerin tanımları birebir aynı değildir, fakat önemli bir kısmının sıralaması aynıdır (bestenigardan nevaşirana, nevrucacemden sebzendersebz hemen hemen aynı sırayla mevcuttur, ama aşağıdaki listede yer alan nevaşirandan sonra gelen irakmayeden acem arası terkipler Hekimbaşı mecmuasında yoktur, bunlara ilave olarak diğer terkiplerden "bahrinazik, hisareviç, hicazbüzürk ve sipihir" makamları Hekimbaşı mecmuasında yoktur). Hekimbaşı mecmuasının eksik olması ve aynı tanımları içermemesi gibi sebeplerle, sadece sıralama benzerliğinin birbirlerinin aynı ekolu takip ettiklerini göstermesi açısından yeterli değildir. Serez 3872 edvarı terkipleri sıralaması, 1777 tarihli Hızır Ağa'nın eserindeki terkipler sıralamasına uymamaktadır.

Serez 3872 edvarı terkipler sıralamasına en yakın ve benzerliği olan sıralama Milli Ktp. 131 nolu mecmuanın terkipler anlatımının bulunduğu ve 1770-80'lerde Kırşehir'den

yararlanılarak yazılan nüshadaki terkipler kısmıdır (Doğrusöz, 2012: 21-24. Buradaki risale yazarı Kırşehirli'nin eserini kaynak kullanmış olsa bile bazı perdeler konusunda farklılığını ortaya koymakta oluşu, Kırşehirli edvarını istinsah edip etmediğini sorgulatmaktadır. Mecmuadaki sıralamalar gurup gurup hatalı sırayla yazılmış görünmektedir, bu durum yazmanın hatalı sayfa ciltlemesi yapılmış olup olmamasından da kaynaklanmış olabilir, araştırmacı bu konuda bilgi vermemektedir), bu da eserin Popescu-judetiz tarafından yapılmış olan tahmini tarihlendirmeyi desteklemektedir. Serez 3872 nolu edvar terkiplerin tariflerinde bulunan perdeler konusunda da Kırşehirli ve 1770-1780'lere tarihlenen Milli Ktp. 131'deki mecmuadan zaman zaman ayrılmaktadır. Bu durum Serez 3872 edvar yazarının, Milli Ktp. 131 yazmasını kaynak olarak kullanmadığını ve bu olasılığın tarih açısından mümkün olmadığını, tam tersine olabileceği ihtimalini vermekte, Popescu-judetiz'in tahmini tarihlendirmesinin hatalı olabileceğini göstermektedir.

Yapılan karşılaşmada Serez 3872 edvarı her ne kadar sonunda "Temmet ihtiyarâtü'l- edvar" yani "edvarın seçmeleri tamamlandı" anlamındaki son cümlesiyle başka bir edvardan seçmeler yapılmış gibi anlaşılabilir da XV. Yüzyılda yazılmış 1410 tarihli Kırşehirli, 1427 tarihli Bedr-i Dilşad, 1432 tarihli Şükrullah Çemişkezeki, 1441 tarihli Hızır b. Abdullah, 1510 tarihli Seydi, 1518 tarihli Makami'nin, 1520 tarihli Anonim; XVII. Yüzyılda yazılmış Anonim Ruhperver, 1642 tarihli Anonim, 1650'ye tarihlendirilen Çengi ve neyzen Yusuf Dede, 1675'e tarihlendirilen Kadızade, 1689 tarihli Vahyizade Mehmet, 1757 sonrasına tarihli Hekimbaşı ve 1770'e tarihlendirilen Milli Ktp 131 edvarları ile benzerlikler taşısa da, Serez 3872 nolu edvarın şimdilik bir başka eserin nüshası değil, özgün/orijinal bir edvar olduğu sonucuna götürmektedir.

6- Yazıldığı Tarih: Bilindiği üzere bir eserin değerlendirilmesinde yazıldığı yer ve tarih önemlidir. Serez hakkında yazdıklarımıza ilave olarak bu bölüm edvarın yazım tarihi hakkında olacaktır. İncelediğimiz edvar, Abdüllatif Ali b. İbrahim'in aruz ve kafiye hakkında yazdığı Arapça bir eserinin içinde, eser bitminden sonra yer almaktadır. Şiirde kullanılan aruz bahirlerinden söz eden eserin çerçevesi kısmını oluşturan ilk bölümün 1724 (h. 1137) tarihinde yazıldığına dair bir kayıt vardır (Serez, 1730: 117b). Daha sonraki sayfalarda 1746 (h. 1159) tarihine de rastlanmaktadır. Benzer şekilde yazı ve sayfa çerçevesi düşünülerek müzik kısmının da bu tarihlerde yazıldığı söylenebilir. Popescu-judetiz "AN5" olarak kodladığı bu eseri 1771 tarihli olarak değerlendirmektedir ve bu tarih için herhangi bir gerekçe ileri sürmemiştir. Anlaşıldığı kadarı ile Milli Ktp. 131 nolu edvara benzerliğinden ve onun için ileri sürülen 1770-80 yıllarını yazım için gerekçe görmektedir. Eserin 18. Yıla ait olduğu konusunda şüphe yoktur. Bu makale yazarının değerlendirmesine göre eser 1724-1750 tarihleri arasında yazılmış olabilir ve şimdilik 1730 tarihi eserin yaklaşık yazım tarihi olarak kabul edilebilir.

7- Edvarın Ait Olduğu Ekol: Edvarda verilen 12 makam, 7 avaze ve terkipler ifadeleri bize Yusuf Kırşehirli tarafından kurulan "Yeni Sistemci Anadolu Edvarları" ekolü içinde olduğunu göstermektedir. Özellikle "yedi avaze" terimi Yeni Sistemciler için belirleyici bir tercihtir. Ayrıca terkipleri anlatım biçimi bu ekolü belirleyicidir. Eserin yazıldığı dönem ise Türk Müziği Tarihi içinde Klasik Müzik Dönemidir. Bu durum yazarın Klasik Müzik Döneminde Yeni Sistemci Anadolu Edvar ekolünün devam ettiren müzisyen gurubundan biri olduğunu göstermektedir.

SONUÇ

Bu makalede bugüne kadar incelenmemiş “Serez 3872” olarak makale adına taşınmış olan edvarın metninde yer alan bütün makamlar sistematik müzikoloji gereği “bulgular ve analiz” başlıkları altında alfabetik sırayla verilmiştir. Bu makalede ele alınan yaklaşık 1730’ye tarihlendirilen Serez 3872 edvarında bulunan bilgiler önce bulgularda alfabetik sırayla verilmiş, daha sonra analiz kısmında bulgular üzerinde gerekli açıklamalar yapılmıştır. Edvarda yer alan bütün makam listesi, edvarın ne zaman yazıldığı, edvarın adı, edvarın temsil ettiği ekol, edvarda bulunan terkiplere kaynaklık ettiği tespit edilmiştir.

Bu makale sonucu olarak ilk olarak yazmanın adı olmadığı, bu nedenle makale başlığında “Serez 3872” olarak tanımlandığı, ama edvarın başında görülen, bir bölüm başlığı gibi verilen, Türkçesi “Müzik ve makamlar ilmi hakkında” anlamını taşıyan Arapça “*Fî İlmi'l Makâmât Ve Hüve'l Mûsika*” olarak da anıldığına rastlanmıştır. Serez 3872 nolu yazmanın “*Risale-i Edvar*” olarak anılmasının içerik ve metnin Türkçe olması açısından kullanılabilmesi önerilebilir.

Serez 3872 edvarının yazarına rastlanmadığı, tespit edilemediği, şimdilik “anonim” olarak değerlendirilebileceği anlaşılmaktadır.

Serez 3872 edvarının şimdilik 1730 yılında yazılmış olduğunun kabul edilebileceği sonucu ortaya çıkmaktadır. Edvarın yazımı Türk Klasik Müziği Birinci Döneminin sonlarında gerçekleşmiştir, dönemler açısından bu tarihten sonrası Türk Klasik Müziğinin İkinci Dönemi olarak değerlendirilmektedir.

Serez 3872 edvarının başka bir edvardan etkilenmiş olsa bile kendine özgün bir yazıma sahip olduğu, edvarlar listesinde başka bir eserin nüshası olarak değil, ayrıca anılmasının yararlı olacağı anlaşılmaktadır.

Serez 3872 edvarında makam sınıflandırması 12 makam, 7 avaze, terkipler şeklinde yapılmıştır, her ne kadar “şubeler” sınıfı olmasa bile bu sınıflandırma edvarın “Yeni Sistemciler Anadolu Edvarları” geleneğine bağlı olduğunu göstermektedir.

Serez 3872 edvarında makam ve avazeler açıklanmamış, terkipler açıklanmıştır. Terkipler açıklanırken “başlangıç perdesi, güçlü perdeler, karar sesi” anlayışıyla yapılan “anlatım metodu” da edvarın “Yeni Sistemciler Anadolu Edvarları” geleneğine bağlı olduğunu desteklemektedir.

Serez 3872 edvarında makam, avaze ve terkip olarak ayrılan bütün müzikal oluşumlar günümüzde makam olarak anılmaktadır, edvarda bütün makam isimleri bir arada şu şekilde alfabetik sırayla verilebilir: acem, acemrast, aşiran, bahrinazik, besteisfahan, bestenigar, buselik, büzürk, çargahacem, düğahacem, dilkeşhaveran, gerdaniye, gerdaniyebuselik, gerdaniyenigar, geveşt, hicaz, hicazacem, hicazbüzürk, hicazmuhalif, hisar, hisarek, hisareviç, hümayun, hüseyini, hüseyiniacem, irak, irakmaye, ısfahan, ısfahanek, karcıgar, kuçek, maye, muhalifek, muhayyer, müberka, müstear, neva, nevaaşiran, nevrüz, nevrüzacem, nevrüzrumi, nigar, niğarinek, nihavent, nihaventrumi, niriz, nişaburek, nühüft, pençgah, rahatülervah, rast, rastmaye, rehavi, rekib, rekbinevrüz, ruyırak, sazkar, sebzenderseb, seghacem, seghahmaye,

selmek, sipihr, şehnaz, türkihicz, uşşak, uşşakmaye, uzzal, uzzalacem, vechihüseyini, zavil, zemzeme, zengule, zirkeşide, zirefkend” makam adları vardır. Bu listedeki “aşiran” yerine “hüseyiniaşiran” makamı denilebileceği, genellikle “rastacem” ile “acemrast”ın aynı açıklamayla verildiği de tespit edilmiştir. Sayısal olarak Serez 3872 edvarında, açıklaması yapılan terkip sayısı 56 adet olmakla birlikte diğer 12 makam ve 7 avaze ile birlikte, tekrar eden “hisar” hariç, toplam 74 makam adı yer almaktadır. Terkipler içinde verilen sebzendersebz bir makam olmayıp, birleşik makamlardan oluşmuş bir müzik biçimi olarak toplam sayıdan çıkarılabilir.

Milli Müzikoloji, Müzik teorisi tarihi, Müzik tarihi açısından Serez 3872 edvarının XVIII. Yüzyıl tarihi çalışmalarında değerlendirilmesi ihmal edilmemelidir. XXI. Yüzyıl başlarında yayınlanmış Popescu-judetiz’in makam kataloğunda “bahrinazik-zirkeşide” arasında birçok makamın kaynakları arasında AN5 olarak kodlanmış “Serez 3872” edvarı yer almaktadır. Ancak Popescu-judetiz bu eserin içindeki makamların birçoğunu listelemiş ise de, listesindeki bazı makamların kaynağı olarak bu edvarın görülmediği tespit edilmiştir, bu terkipler sırasıyla: aşiran, nigar, uzzalacem, nevaaşiran, acem, hisarek, türkihicz olmak üzere yedi makamın kaynakları arasında “AN5” yani “Serez 3872 edvarı” yer almamakta oluşu, bu makalenin ve edvarın araştırmacılar için önemini göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA

- Anonim, *Risale-i Edvar*, İstanbul Süleymaniye Ktp., Serez, no. 3872/2, vr. 34b-36a
- Doğrusöz-Dişiaçık, Nilgün, *Musiki Risaleleri*, Kırşehir Valiliği yay. 2012
- Popescu-judetiz, E., *A Summary Catalogue Of The Turkish Makams*, İstanbul Pan yayın. 2010
- Serez 3872/2 Nolu yazma, 1730’larda yazılmış olduğu tespit edilmiştir. Bk. Anonim.
- Uslu, Recep, “Rumi Makamlar Türk Müziğini Etkilemiş midir?”, *Porte Akademik*, sy. 4, İstanbul 2012, s. 104-120
- Uslu, Recep, “Türk Musikisi Tarihinde Yeni Bir Dönemlendirme Önerisi”, *Medeniyet Sanat*, sy. 1, 2015, s. 91-109
- Uslu, Recep, *Müzik Bibliyografyası -1. Kısım Müzik Eserleri*, İstanbul Çengi yayın. 2016

EK1: Serez 3872 Nolu Edvar Yazmasının Metni:

(Süleymaniye Ktp., Serez, nr. 3872/2, vr. 34b-36a)

Fî ilmi'l- makamat ve hüve'l- musika.

Makamât: Rast, uşşak, neva, buselik, kuçek, irak, büzürk, zengule, rehavi, hüseyini, ısfahan, hicaz.

Avazeler: geveşt, nevrüz, şehnaz, maye, selmek, gerdaniye, hisar.

Terkibât: bestenigar, niriz, pençgah, besteısfahan, ısfahanek, zilkeşhaveran, zirkeşide, aşiran, nigar, uzzalacem, muhalifek, hicazmuhalif, rahatülervah, nevaaşiran, irakmaye, segahmaye, uşşakmaye, rastmaye, zavil, müberka, zemzeme, nevrüzrumi, rekib, rekbinevrüz, zirefkend, nişaburek, sazkar, nihaventrumi, acem, nevrüzacem, gerdaniyenigar, nigarinek, gerdaniyebuselik, muhayyer, vechihüseyini, karcıgar, ruyirak, müstear, nü hüft, sipihr, hüseyinacem, uzzal, nihavent, hümayun, bahrinazik, hisar, hisarek, hisareviç, türkihicaz, hicazbüzürk, çargahacem, segahacem, dügahacem, rastacem, hicazacem, sebzendersebz. Asl-ı terkiyat:

Bestenigar oldur ki rast ağaz ede ine çargahda karar ede.

Niriz oldur ki hicaz ağaz ede ona rast onda karar ede.

Pençgah oldur ki ısfahan ağaz ede rastta karar ede.

Besteısfahan oldur ki ısfahan ağaz ede segahda karar ede.

İsfahanek oldur ki ısfahan ağaz ede rastta karar ede.

Zilkeşhaveran oldur ki hüseyini ağaz ege irakda karar ede.

Zirkeşide oldur ki hüseyini ağaz ede rehavide karar ede.

Aşiran oldur ki hüseyini ağaz ede rastta karar ede.

Nigar oldur ki acem ağaz ede rehavide karar ede..

Uzzalacem oldur ki uzzal ağaz ede acemde karar ede.

Muhalifek oldur ki nirizden segah ede uzzalin yerinden segahta karar ede.

Hicazmuhalif oldur ki hicaz ağaz ede karcıgar karar ede.

Rahatülervah oldur ki hicaz ağaz ede irakta karar ede.

Nevaaşiran oldur ki neva ağaz ede karcıgar karar ede.

- İrakkımaye** oldur ki segah-ı irak tamam göstere ana maye karar ede.
- Segahımaye** oldur ki segah göstere tamam ana maye karar ede.
- Uşşakımaye** oldur ki uşşak tamam göstere maye karar ede.
- Rastımaye** oldur ki rast göstere ana maye karar ede.
- Zavili** oldur ki segah ağaz ede düğah karar ede.
- Müberka** oldur ki çargah ağaz ede segah karar ede.
- Zemzeme** oldur ki nevrüz ağaz ede ana rehavi karar ede
- Nevrüzrumi** oldur ki pençgah ağaz ede düğah karar ede.
- Rekib** oldur ki kuçek yüzünde çargah ağaz ede düğah karar ede.
- Rekbinevrüz** oldur ki kuçek ağaz ede düğah karar ede.
- Zirefkend,** oldur ki büzürk andan segah göstere maye karar ede.
- Nişabürek** oldur ki çargah ağaz ede döne hüseyini ana maye karar ede.
- Sazkar** oldur ki segah ağaz ede tamam ana maye göstere karcıgar-ı rast karar ede.
- Nihaventrumi** oldur ki hicaz ağaz ede ısfahan anda kuçek karar ede.
- Acem** oldur ki irak tamam ede nırız-i düğah karar ede.
- Nevrüzacem** oldur ki nevrüz[rumi] ağaz ede ana acem karar ede.
- Gerdaniyenigar** oldur ki gerdaniye ağaz ede ana çargah karar ede.
- Nigarinek** oldur ki gerdaniye ağaz ede ana çargahtan maye karar ede.
- Gerdaniyebuselik** oldur ki gerdaniye ağaz ede buselik yüzünde rast karar ede.
- Muhayyer** oldur ki tiz düğah ağaz ede hüseyini yüzünden ana düğah karar ede.
- Vehihüseyini** oldur ki karcıgar göstere hüseyini tamam karar ede.
- Karcıgar** oldur ki neva yüzünden çargah göstere düğah karar ede.
- Ruyırak** oldur ki segah ağaz ede irak karar ede.
- Müstear** oldur ki uzzal ağaz ede segah karar ede.
- Nühüft** oldur ki muhayyer ağaz ede uzzal yüzünden hicaz karar ede.

Sipihr oldur ki muhayyer ağaz ede ana hisar yüzünde kuçek karar ede.

Hüseyniacem oldur ki hüseyini andan ağaz ede ana acem karar ede.

Uzzal oldur ki hüseyini andan ağaz ede ana hicaz tamam karar ede.

Nihavent oldur ki hicaz göstere tamam ana hicaz karar ede.

Hümayun oldur ki zengule göstere rehavi karar ede.

Bahrinazik oldur ki hicaz yüzünde segah göstere düğah karar ede.

Hisarek oldur ki hüseyini üstünde bir perde segah ağaz ede ısfahan yüzünde segah karar ede.

Hisar oldur ki hüseyini anda segah göstere kuçek karar ede.

Hisareviç oldur ki hisar göstere tamam ana büzürk makamında karar ede.

Türkihicaz oldur ki hisar göstere uzzal yüzünden hicaz karar ede.

Hicazbüzürk oldur ki hicaz göstere ana büzürk makamını tamam karar ede.

Çargahacem oldur ki çargah ağaz ede acem karar ede.

Segahacem oldur ki segah ağaz ede acem karar ede.

Düğahacem oldur ki düğah ağaz ede acem karar ede.

Acemrast oldur ki ırak-ı acem göstere ana rast anda karar ede.

Hicazacem oldur ki hicaz ağaz ededahi acem karar ede.

Sebzendersebz oldur ki çargah-ı büzürk, hicaz maye, pençgah, rehavi, nühüft, uzzal cem' ola.
Temmet ihtiyarâtü'l- edvâr (Serez, 1730: vr. 36a).